

RADYO-TELEVİZYON YASASININ VE ÜST KURULUN ÖNEMİ¹

Doç. Dr. Erol KÖKTÜRK
Radyo Televizyon Sahipleri
ve Yayıncıları Derneği
Genel Sekreteri

13 Nisan 1994 günü yürürlüğe giren “Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun”, o günden bu yana yoğun tartışmaların konusu olmaktadır. Bir kesim yasayı baştan aşağı eleştirme biçiminde tavır alırken, bir kesim yasada olumlu yanlar bulmakla birlikte eksikliklerini vurgulamakta, bir kesim kaygılarını dile getirirken, bir kesim yasanın yetkin ellerde uygulanması konusunda öneriler yapmaktadır.

Hemen belirtmek gerekir ki, Derneğimiz, özel radyo-TV sektörünün bir yasaya kavuşmuş olmasını olumlu bulmaktadır. O nedenle yasayı içerik bakımından ve teknik yönlerden eleştirerek şimdi önümüzde duran görevleri ikinci plana atmak yerine, çabalarını özellikle Üst Kurul'un sağlıklı oluşumuna yöneltmiştir. Ama bunun yanı sıra, yani birinci değil ikinci sırada içerikle ilgili görüşlerini de, yeri geldiğinde dile getirmektedir.

Bizim açımızdan bir yasaya, eğrisiyle-doğrusuyla bir yasaya kavuşmuş olmak neden önemlidir? Bizim geçen çok kısa sürede yaşadıklarımız, bizi bu konuya olumlu bakmaya yöneltmektedir.

Müzik ve konuşma içeren kısa erimli ilk radyo yayını 24 Aralık 1906 günü, bir Noel gecesi ABD'li Fessenden tarafından gerçekleştirilmiş. 1925 yılına kadar ABD, Kanada, Yeni Zelanda, Avusturalya başta olmak üzere, hemen tüm Avrupa ülkelerinde düzenli radyo yayınları başlamıştır. Türkiye bu gelişmeleri çok yakından izlemiş ve devletçe denetlenen ilk radyo yayını Telsiz Telefon Türk A.Ş. tarafından 1927 yılında gerçekleştirilmiş ve bu yayınlar 1936 yılında tamamen devlet tekeline geçmiştir.

Dünya'da ilk televizyon yayınının Rus asıllı ABD'li Zworykin tarafından 1926 yılında gerçekleştirildiği, ülkemizde 1952 yılında İTÜ'de başlatılan deneme yayını sayılmazsa ilk düzenli televizyon yayınının 1968 yılında başladığı, dünyada ilk renkli televizyonun 1954 yılında yayına girmesine karşın, tümüyle renkli televizyon yayınının ülkemizde 1984 yılında başladığı biliniyor.

TRT tekelindeki bu yayınların yanı sıra Polis radyosu, okul radyoları, hobby radyoları gibi çok özel ve bazı illegal radyo yayınlarının da yapıldığı biliniyor.

Oysa ülkemizde ilk “özel televizyon” 1990 yılında, “özel radyolar” ise 1992 yılında yayına girmişlerdir.

Türk toplumu dinamik bir toplumdur. Cumhuriyetimizin kurulmasıyla başlayan çağdaş uygarlık düzeyine yükselme uğraşları günümüze dek sürmüştür ve bundan böyle de sürecektir. Ancak gerçekleştirmeler zaman zaman gelişmiş toplumlarla aynı zaman dilimlerine denk düşmemiştir. O nedenle de toplumun beklentileri ile yasaların tanımladığı çerçevenin arasındaki farkın açıldığı dönemler olmuştur.

¹ 1994 yılında kaleme alınmış, ancak herhangi bir yerde yayınlanmamıştır.

1960'ların ortalarında başlayan, 1970'lerde artan, 1980'lerde artık önünde durulmaz noktaya ulaşan bilimsel-teknolojik gelişmeler toplumların yaşamını derinden etkilemiştir. Artık bugün “iletişim kuramıyorum” deme şansı giderek kalmamaktadır. İletişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler, uluslararası alanda izlenen patlamalar, ülkemizde yasaların çizdiği tekelci çerçeveyi aşmayı kaçınılmaz kılmıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde, toplumun farklı kaynaklardan haber alma, medya alanında çok sesliliği yaşama istemleri öyle bir noktaya gelmiştir ki, bu eksiğin yabancı yayınları dinleme ve izleme yoluyla giderilmesi yerine, Türkiye'de bu olayı kendi dilimizde ve kendi yayıncılarımız aracılığıyla gerçekleştirme gereksinmesi bu alanda bir kabuk değişimini kaçınılmaz ve ertelenmez duruma getirmiştir. Ve Türkiye, biraz da doğal biçimde, 1990'larda medya açısından yeni bir dönemin başlangıcını yaşamıştır.

Bu çok önemli ve anlamlı bir başlangıçtır. Var olan mevzuatın içinde bir çözüm bulma olanağı yoktur. Bu kabuğu kırarak bir mevzuat düzenlemesinin kısa sürede gerçekleşme olasılığı da yoktur. O zaman bu iş, istenmeden de olsa, Anayasayı ve yasaları “göz ardı ederek” gerçekleştirilmek zorundadır. Çünkü gelinen nokta dayanılabilecek bir nokta değildir.

Yapılan aslında “demokratik bir medya devrimi”dir. İşte bu devrimin sonucunda ülkemiz medyası, dünya medyası arasında yerini alma şansı yakalamaktadır. Toplum, demokratik biçimde yasaları ve tutucu gelenekleri aşmaktadır. Ve siyasilerin yapamadıklarını yapmakta, medya alanında çok sesliliği yaratmakta ve bu alandaki girişimcileri sahiplenmektedir. Açıkçası toplum, gelişmeler karşısında bir “fiili durum” yaratmaktadır.

Aslında yasal mevzuatı hiçe saymak övünülecek bir şey değildir. Ancak eski yasal mevzuata sarılarak gelişimin önünde engel oluşturmak da savunulması kolay olmayan bir durumdur. İşte bu ikilem 1990 ve 1992 yıllarında aşılmıştır. Artık medyamız, yazılı olan boyutunun yanı sıra görsel ve işitsel boyutlarına da sahip olmuştur. Yani sacın ayakları tamamlanmıştır. Yapılarda en iyi denge üçgen binalarda olurmuş. İşte ülkemiz medyası da yorulduğu tek ayak üzerinde durma döneminden, gerçek dengesini yakalama noktasına gelmiştir.

Süreç öyle hızlı yaşanmıştır ki, kısa süre içinde ciddi ve sevindirici boyutlarda radyo dinleyen-televizyon izleyen kitle, dinleme-izleme alışkanlığı oluşmuş, ciddi ve sevindirici boyutlarda bir bilinçlenme yaşanmıştır. □ imdi yapılması gereken bu bilinçlenmeyi, toplumsal gelişmemizin önemli unsurlarından birisine dönüştürmektedir. Bu ise radyo-TV yayıncılığına sorumlu davranışları gerekli kılmaktadır.

Yaşanacak olan sürecin sorunlarını öngören yayıncılar olarak Eylül 1992'de Derneğimizi kurduk. Sorunların üstesinden ancak kurumsal çabalarla ve örgütlenerek gelebilirdik. Zaman bu öngörüğü doğrulamıştır. Derneğimiz, özel-radyo televizyon sektörünün tek tüzel kimlik kazanmış derneğidir ve 200 dolayında radyo istasyonu ile 2 televizyon istasyonunu çatısı altına almıştır.

Derneğimizin kurulduğundan bu yana en önemli hedefi, sektörün bir yasaya sahip olmasıdır. Görüşmeler bu yönde yoğunlaştırılırken, 22 Ocak 1993 tarihli İçişleri Bakanlığı'nın vericilere el koyma, 15 Mart 1993 tarihli Ulaştırma Bakanlığı'nın 24 saat içinde yayınları durdurma Genelgesi ile mücadele etmek durumunda kalınmıştır. 1 Nisan 1993 tarihinde ülkedeki tüm özel radyolar susmuştur. Yine meydan TRT'ye kalmıştır. İşte Dernek bu dönemde gerçek potansiyeli ile ortaya çıkmış, toplumsal muhalefeti örgütleme, kamuoyu yaratma çabalarının önüne geçmiştir.

Tüm ülke siyah kurdelelere donanmış, bir süre sonra Konuşan Türkiye Radyosu yayına konulmuştur. Hedef öncelikle Anayasal engeli aşmak ve 133. maddenin değiştirilmesini sağlamaktır. Kamuoyunun ciddi desteğini alan Anadolu'nun dört bir yanındaki özel radyo yayıncıları, günlerce Ankara'da çalmadık kapı bırakmamışlardır. Bu uğraşların sonunda, ülkede ilk kez, sivil bir parlamento, demokratik yoldan bir

Anayasa maddesini değiştirmiştir. “Değiştirmiştir,” diyoruz. Ama řu da söylenebilir, parlamento bu değişikliği kamuoyunun istemleri doğrultusunda yapmak zorunda kalmıştır.

Daha sonra hkmetin ortaklarının değil ama, yapısının değişmesi sonucu verilen yeni kararlar radyolar yayınlarına yeniden kavuşmuşlardır. Fakat Derneğimiz bununla yetinmeyerek hemen yasa mücadelesi vermeye başlamıştır. Hkmet düzeyinde görüşmeler, ilgili bakanların ve yetkililerin katıldığı toplantılar yapılmış, Derneğimiz yasa hazırlık komisyonlarında temsil edilmiştir.

Bu çabalar sırasında sektörü daha iyi tanıyan Derneğimiz, 1993 sonbaharında yeni kararlar vererek, sektördeki tüm radyo-TV'lerin sesi olmak yerine, saygın radyo-TV istasyonu olan ile kendisine bu adı veren, teknik donanımları standartlara uygun olan ile olmayan, telif ve yapımıcı haklarına saygılı davrananla davranmayan arasında farkı gözetmeye karar vermiştir. şimdiki üyelerimiz birinci tür tanımların içine giren istasyonlardır.

Yasasız geçen günlerde sektörde bir sürü karmaşa ve sıkıntı yaşanmıştır. Bunlardan bazılarını Derneğimiz, bir hakemlik rolü üstlenerek, arabuluculuk yaparak, başka tatsızlıkların yaşanmasına meydan vermeden çözüme ulaştırabilmiştir. Orman Yasalarının acımasızca işlemesini minimize etmeye çalışmıştır.

Hem sektör içi hem de yasallaşma çabaları sırasında Dernek olarak hep sorumlu davrandık. Tartışmaların kaosu büyütmesini önlemeye çalıştık. Mcadelemizde sorumlu davranış gösteren radyo-TV yayıncılarıyla birlikte olduk ve onları Dernek çatısı altında bir araya getirdik. Çünkü medyanın toplumsal gerginliği ve sıkıntıları artırıcı değil, azaltıcı ve sağduyuyu ön plana çıkarıcı biçimde davranması gerektiğine inanıyoruz.

Bu nedenle yasayı içerik olarak şimdilik tartışmak yerine, uygulamanın sağlıklı olması için katkı sağlamaya çalışıyoruz. Bugün “yasa yokmuş” gibi konuşamayız ve tartışamayız. Çünkü artık bir yasa var.

Ülkemizde hak elde etmek kolay değildir. Bazı hakları kazanmak kolay değildir. Yasalarda yazılı olan her hak “kazanılmış hak” değildir. Ve asıl olan hakların yazılmış olması değil, kazanılmış olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında hem Anayasa değişikliği hem de yeni yasa, bizim açımızdan “kazanılmış” haklardır. Çünkü bunlar için gözle görülür ve elle tutulur mücadeleler verilmiştir.

İtalya'da özel radyo yayıncılığının başlamasından 7-8 yıl sonra sektör bir yasaya kavuşmuşken bizde 1. yılın içinde Anayasa değişikliği, 2. yılda da yasa gelmiştir. Bu, ciddi bir başarıdır.

Bu nedenlerle bu yasaya, eğrişiyle-doğrusuyla sahip olmuş olmak bizi biraz olsun rahatlatmıştır. Radyolar ve TV'ler, üzerlerindeki yasasızlık psikolojisinden ve baskısından kurtulmuşlardır. Bu yasa bunun için, önümüzü görebilmek için önemlidir.

Bu yasanın çıkmasında zamanı hızlandırma konusunda bir payımız olduysa, ki olduğuna inanıyoruz, bundan Dernek olarak onur duyarız. Ama bir de yasa özgürlük, demokrasi ve katılımcılık yaklaşımıyla ve bizlerin önerilerini daha çok dikkate alarak kaleme alınsaydı, bundan da keyif duyardık.

“Yasa ileride değiştirilir,” demiyoruz. Yasanın “yeni bir felsefeyle, günümüzün gelişmeleri doğrultusunda mutlaka yeniden yazılacağına,” inanıyoruz. Bu, uygun konjonktür oluştuğunda yapılmazsa, daha önce yaptığımız boyutlarda uyarı görevini yine bizim yapacağımızı belirtmek gerekiyor. Bu konuda yeterli birikime, diyaloga ve yaratıcılığa sahibiz.

Yasanın iyi biçimde uygulanmasında en stratejik organ st Kurul'dur. Bu kurulun oluşumunda n yargılı değiliz. Bu kurulun oluşumunda yalnızca siyasi partilerin aday gösterebilmesini de bugünkü konjonktüre bağlıyoruz ve ileride mutlaka aşılacak bir yaklaşım olarak değerlendiriyoruz.

Üst Kurul konusunda büyük hassasiyet gösteriyoruz. Bu kurulun oluşumunda parlamentonun vereceği sınav, Anayasa'nın 133. maddesinin değitirilmesinde verilecek sınavdan daha az önemli değildir. Parlamentomuz ve siyasilerimiz bu hassasiyeti gösterecek ve oluumla ilgili tereddütlerin yersiz olduğunu kanıtlayacaklardır. Buna inanmak istiyoruz. Çünkü st Kurul'un oluşumunda bir hata yapılsın ve kurul göreve tartışmalı biçimde balasın istemiyoruz.

Üst Kurul yasada "zerk ve tarafsız bir kamu tüzel kişiliği" olarak tanımlanmıştır. Burada zerklik ve tarafsızlık kavramları üzerinde durmakta yarar var.

Özerklik, bir kurumun belli sınırlar içinde siyasal ve yönetsel kararları tek başına alabilme ve uygulayabilme serbestisidir. Yani bir i işlerlik serbestisidir. Oysa 1982 Anayasası zerklik kavramına yalnızca üniversitelerle ilgili olarak ve yalnızca bilimsel özerklik çerçevesinde yer vermiştir. Bu nedenle "st Kurul zerklik açısından anayasal destekten yoksundur," demek yanlış olmayacaktır. Ya da kurul ancak 1982 Anayasası'nın çizdiği ereve içinde özerk olabilecektir.

Bu durumda, belki de daha çok tarafsızlık kavramı üzerinde durmak gerekecektir. Tarafsızlık, bir kurulun, o kurulla ilişkisi olanlar karşısında yansız kalabilmesi anlamını taşıyor. Bizim beklentimiz de budur.

Bu durumda özerk olmaya çalışacak, ama yansız (= tarafsız) ve objektif davranacak bir st Kurul...

Fakat burada da bir tereddüt var: Ülkemizde politizasyon insanları açarak kurumları sarmıtır. Kurumların siyasallatırılması yaklaşımı, KT'ler örneğinde en abartılı biçimde somutlandığı gibi, olumsuz sonuçlarını da yanı sıra getirmektedir. Seçilecek olanların böyle bir mantığın uzantısı olarak seçilmeleri ve onların kendilerini seçen siyasi partilerin temsilcileri gibi davranmaları durumunda, st Kurul, daha baştan kaygıları üzerinde toplayacaktır.

Parlamentomuzun içinde bir uzlaşma geleneğinin zayıf olması st Kurul'un yapısına yansıdağında, yapacak ileri oldukça çok olan, aslında bir teknik organ olarak çalışması gereken bu kurulda sıkıntılar doğurabilecektir. Yasa, kurula aday olacaklarda aranacak nitelikleri sayarken bu kuruldan beklenen görevleri de anımsatmı olmaktadır. Ama hassasiyetin gösterilmemesi durumunda, belki de aynı nitelikleri taşıyan kişiler kurula seçilmiş olacaklardır.

Öte yandan yansız davranmayan üyelerin geri çağırılma olanağının tanımlanmamış olması, 2 yılda bir yenileme öngörülse de, uzun süre sıkıntılıların sürmesine neden olabilecektir.

Bu nedenlerle, kurulu bekleyen görevler kümesi de göz önünde tutulduğunda, st Kurul'un yalnızca yansız değil, ama aynı zamanda dinamik, ağda gelişmeleri izleyen, yenilikçi, farklı uzmanlık alanlarını temsil eden, birikimli üyelerden oluşması beklentimizin anlamı daha da iyi anlaılmı olacaktır. KT'lemeyen, ama kitlelerin ve sektörün beklentilerini gzleyebilen; kesinlikle statükocu olmayan; partizanca davranışlara yer vermeyen; teknik olarak işleyen ve bürokrasi üretmeyen bir yapıyı arzuluyoruz.

Kuşkusuz Yasa'nın maddeleri üzerinde de sylenecik çok Őeyler var. Bu maddeler üzerindeki eleştiriler genelde "güvensizlik" temeline dayanan eleştiriler olarak göze çarpmaktadır. Elbette uygulayıcıları ve yetkilileri bağlayan ve onların sübjektif davranmalarına olanak vermeyecek kurallar demetinin tanımlanabilmi olması iyi olurdu. Ancak biz artık bazı yetkilerin kötü niyetli olarak ve keyfi biçimde kullanılmayacağına güvenmek istiyoruz.

Örneğin 25. maddeyle Başbakan'a verilen yetkiyi bu çerçevede değerlendiriyoruz. Hiçbir istasyonun bu maddeye dayanarak Başbakan'ın müdahale edeceği yayını yapmayacağına, hiçbir Başbakan'ın da bu maddeye dayanarak radyo-TV kapatan Başbakan olarak anılmayı istemeyeceğine inanıyoruz.

Bunun yanı sıra kanal ve frekans bandı tahsislerindeki belirsizlikler, bu çerçevede yerel istasyonların durumu, bu konuda TRT'ye tanınan ayrıcalıkların anlamsızlığı; yayınları 1 yıl saklamanın anlamı, bunun yayıncılara getireceği ek maliyetler, bu konuyu düzenleyen Düzeltme ve Cevap Hakkı maddesinin iç çelişkileri; sivil toplum kurumlarının radyo-TV istasyonları kurmalarının engellenmesi; reklam gelirlerinden alınacak payın olası büyüklüğü karşısında kurulun oluşan yeni mali yapısı; telif hakları düzenlenirken yapım haklarının unutulmuş olması v.b. birçok konuda belirsizlikler yaratılabilmektedir.

Öte yandan yaşanacak olan geçiş süreci konusunda da belirsizlikler vardır. Bu sürecin de Üst Kurul tarafından düzenlenmesi gerekecektir. Birinci sorun, kurulun kurumsallaşmasının zaman alacak olmasıdır. Ama bu arada sektörde yaşam sürecektir. Ya da kurul kurulur kurulmaz bir durum saptaması yapıp, bu durumu bir süre donduracak mıdır? Bunu yapmayacaksa yeni kurulacak istasyonlarla ilgili asgari koşulları hemen belirleyecek midir? Kapatılma döneminde haklarında soruşturma başlatılan yayıncıların davalarının düşmesi sağlanabilecek midir? Yeni süreç düzenlenirken, yasada tanımlanan, ancak tatmin edici olmayan süre tanımları daha da netleştirilecek ve bir takvim açıklanacak mıdır?

Bu çerçeve içinde yasaya yaklaşırken, bir güven bunalımı içinde olmadığımızı, olaya gözlerimizi kapatarak ve muhalefet psikolojisiyle bakmayacağımızı, yapıcı ama aynı zamanda yaptırımcı olmaya çalışacağımızı, bu arada Üst Kurul'un en iyi ve en az tartışmalı, olanaklı olursa tartışmasız biçimde oluşmasına çalışacağımızı, uygulamaların en yakın izleyicisi olacağımızı, fakat yasanın eksikliklerini ve çelişkilerini göz önünde tutarak yeni bir yasa önerimizin savunuculuğunu yapacağımızı vurgulamak istiyoruz.